

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Modstandskampen 1940 - 45

Nr. 4 · December 2008

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

HORSERØD
FRØSLEV
DACHAU
HANNOVER-STÖCKEN
NEUENGAMME
SACHSENHAUSEN
STUTTHOF
BUCHENWALD
THERESIENSTADT
RAVENSBRÜCK

LANDSFORENINGEN
ERHVERVSHÆMMEDE
FRA FRIHEDSKAMPEN

Modstand - vist nytter det...

Modstandskampen 1940 - 45 Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen

Formand: Alfred Andersen,
Bregnevej 7, 2.4, 5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.
Næstformand: Mogens Henrik Nielsen,
Nystedvej 14, 4000 Roskilde, tlf. 46 75 77 13.
Sekretær: Kaj Christensen,
Roskildevej 56 B, 3., lejl. 4, 2000 Frederiksberg, tlf. 38 19 68 06.
Kasserer: Birthe Fuglsang,
Strandbakkevej 28, 8250 Egå, tlf. 86 22 40 46.
Elsebeth Amdrup Larsen, Rugmarken 61, 3060 Espergærde

Kammeraternes Hjælpefond

Selvejende institution, stiftet 1945

Forretningsudvalg:
Formand: Produktionschef Martin Frøland,
Ellemosevej 107, 2900 Hellerup. Tlf. 39 68 15 25.
Næstformand: Overvagtimester Warmi Hansen,
Hviddingvej 45, 2610 Rødovre. Tlf. 88 42 90 55.
Sekretær: Aase Beck Eigenbroth,
John F. Kennedys Plads 4, 9000 Aalborg. Tlf. 98 12 32 31.
Kasserer: Skræddermester Poul Brandt,
Engbovej 104, 2610 Rødovre. Tlf. 36 41 33 24.
Giro: 1000 780
Kontorchef Anna-Lise Clausen,
Præstefælledvej 67, 2770 Kastrup. Tlf. 32 51 50 13.

Modstandskampens Bladudvalg

Formand: Alfred Andersen,
Bregnevej 7, 2.4, 5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.
Udvalg:
Peter Eigenbroth, Anne Margrethe Olsen, Kaj Christensen.
Indlæg dækker ikke nødvendigvis foreningens eller redaktionens synspunkter. (Eftertryk tilladt mod kildeangivelse)

Redaktion

Peter Eigenbroth, *Ansvar. redaktør*
Østergade 35, Postboks 56, 9690 Fjerritslev,
Tlf. 98 21 22 00 Fax 98 21 24 31
Mail: peter@fjerritslev-tryk.dk

Abonnement, bladregnskab og annoncer

Anne M. Olsen, Ternevej 39, Snestrup, 5210 Odense NV,
Tlf. 66 16 56 30

Tryk

Fjerritslev Tryk A/S

Pris

200 kr. Udenlandske abonnenter 250 kr.

Næste nummer

er planlagt til marts 2009. Deadline herfor er 15. februar.

Glædelig jul og godt nytår

Hermed udsendes årgangens sidste nummer af Modstandskampen, og det er tiden, hvor vi kan ønske hinanden en glædelig jul og et godt nytår.

Årsskiftet betyder, at Frihedskampens Veteraner lukker deres organisation, ligesom udgivelsen af FV-Bladet stopper. Dermed er Modstandskampen det eneste blad, der udgives for modstandsfolk, krigssejlere og Gestapofanger. Vi håber, at også tidligere FV-medlemmer vil bruge bladet – både til at fortælle om eventuelt relevante arrangementer, og som bladet, hvor beretninger fra "dengang" kan publiceres, ikke mindst til glæde for vi yngre, der ikke oplevede krigens gru.

I løbet af december udsendes opkrævning til bladets abonnenter for den kommende årgang.

Det er i Modstandskampens bladudvalg besluttet, at næste årgangs første nummer sendes til tidligere abonnenter af FV-Bladet, sammen med et girokort, der giver mulighed for at tegne fremtidigt abonnement på bladet.

Introduktionen til dette nummer må være en konstatering af, at der har været stor rejseaktivitet i efteråret. Vi har omtale af ture til Malmö, Rømø, Frøslev, Stutthof og kz-lejren Dora-Mittelbau i Harzen.

Også på Bernadotttegården i Roskilde har det været et aktivt efterår, bl.a. med markering af mærkedage, og festlighed i anledning af, at Emmy Reitofte har fået overrakt Fortjenstmedaljen i sølv. Til lykke til Emmy, glædelig jul til bladets læsere og på gensyn i den kommende årgang.

Peter Eigenbroth

Juleaften i Mindelunden

Traditionen tro afholder Hjemmeværnsdistrikt Storkøbenhavn og Fredningsfondet højtidelighed i Mindelunden i Ryvangen den 24. december kl. 16.00.

Højtideligheden starter med at der tændes lys og lægges blomster på alle grave, senere lægges der kranse ved Monumentet.

Aftenens taler er Ceremonimester, Kammerherre Christian Eugen-Olsen, og som altid synger Studentersangerne.

Yderligere oplysninger kan fås på
www.mindelunden-juleaften.dk

Kasser Salle Fischermann og formand Jørn Jensen med kransen foran den sidste hvide bus fra 1932.

Vitabussdagen i Malmø

Tur til Malmø til 60-års mindededag for mordet på Folke Bernadotte

Foreningen af Gestapofanger var inviteret til Vitabussdagen i Malmø den 27. september 2008. Her lagde kasserer Salle Fischermann og formand Jørn Jensen en kæmpe krans ved det flotte monument på Värnhemstorget. Monumentet er en gave fra Norge til Sverige som tak for hjælpen med de hvide busser, som hjalp mange hundrede norske og danske personer hjem fra helvedet i

de tyske koncentrationslejre. En stor tak, også herfra, til Sverige og det svenske Røde Kors.

Vi kørte en lille tur rundt i Malmø i den sidste hvide bus.

Det var en betagende oplevelse, men også en mærkelig følelse at sidde i denne bus og tænke på de mange, der var blevet transporteret hjem i denne bus. Det var folk, som var bragt hjem til

friheden efter rædslerne i de mange lejre.

Da vi ankom til Røde Kors i Humanitetens Hus i Malmø, så vi en flot udstilling med en gammel bus fra 1931 samt en flot og stor udstilling om nogle af lejrene. Denne udstilling havde hundredvis af billeder og meget mere. Sune Persson holdt en meget gribende tale om hjælpen fra Folke Bernadotte.

Vi tog toget hjem til Danmark med sindet fyldt med mange dejlige oplevelser. Vi sender en meget stor tak til svenske Røde Kors for den flotte udstilling samt den dejlige måde de altid modtager os på.

*På Gestapofangernes vegne
og med hilsen fra*

*Jørn Jensen
Formand for Foreningen
af Gestapofanger fra besættelsen.*

Humanitetens Hus, set fra Drottningtorget.

Mærkedage og Festdage

28. august på Bernadottegården

Bernadottegårdens fødselsdag er den 29. august, og den bliver fejret hvert år; men i år blev den kortet af, da mange gerne ville være med til højtideligheden i Mindelunden i Ryvangen i anledning af, at Frihedskampens Veteraner skulle afholde sin store højtidelighed, eftersom foreningen stopper med udgangen af 2008 (se Modstandskampen nr. 3, september 2008).

Bernadottegårdens 32 års fødselsdagsmiddag blev derfor holdt dagen før. Med deltagelse af 110 beboere fra både plejehjem og Bernadotteparken samt personale og gæster. Der blev sunget, og efter en dejlig festmiddag med steg og dessert og dertil et glas vin, holdt formanden for Bernadottegårdens Venner, Arthur Poulsen, festtalen. Under kaffen med chokolader blev vi underholdt af sangduoen Alfa Duo, som underholdt os med sange fra vores nationale sangskat. Mange af sangene fra besættelsestiden kunne vi synge med på. Den festlige dag blev muliggjort ved et pænt tilskud fra Beboerfonden.

Faner, fanebærere, fanevagter og tropetist, der spillede "The last post"

29. august på Bernadottegården

Ca. 100 beboere, personale og andre mødtes om formiddagen i det dejlige sommervejr ved Bernadottes Mindeeg for at mindes den vigtigste dato under

besættelsen, den dag, da Danmark sagde NEJ. Bernadottegårdens to faner blev ført frem af Ingolf Gildam, tidl. Buchenwald og formanden for Bernadottegårdens Venner, Arthur Poulsen

Arthur Poulsen taler

Alfa Duo underholder

Emmy Reitoft hædret

Flv. overrabbiner Bent Melchior taler ved Mindestenen

og med Peer Jensen og Per Johansen som fanevagter. Efter en sang holdt tidl. overrabbiner Bent Melchior en stærk og god tale. Der blev derefter lagt blomster ved Bernadottes Mindestenen af Rie Hansen fra Bernadottegårdens Venner, og Hanne Bahnsen lagde blomster fra Bernadottegården. Efter en sidste sang takkede Emmy Reitoft Bent Melchior og de mange deltagere, hvorefter fanerne blev ført ud igen.

Dermed var dagen ikke slut. Kl. 14 mødtes ca. 35 beboere og hjælpere for at køre ind til Mindelunden i Ryvangen for at deltage i den store højtidelighed. Arrangørerne havde sørget for siddepladser til vore beboere, på 2. række ved siden af Hendes Majestæt Dronningen og Statsministeren og bag ved andre ministre, ambassadører og chefer fra militæret. Det blev en meget stor oplevelse for os alle, både at høre statsministerens tale, hvori han lagde vægt på den 29. august som en skelsættende dato under besættelsen og overvære, at foreningens formand, Jørgen Barfod, overlod fremtidige 29. august arrangementer i Mindelunden til formanden for Frihedskampens Frednings- og Mindefond, kammerherre C. Eugen-Olsen, der lovede, at frihedskæmpernes indsats aldrig skulle blive glemt.

Det blev en lang, men uforglemmelig dag for alle deltagere fra Bernadottegården i Roskilde.

Mogens Henrik Nielsen

Den 10. november fik Emmy Reitoft, Bernadottegården i Roskilde, overrakt fortjenstmedaljen i sølv af centerleder Britta Monrad.

Emmy har haft sin gerning på Bernadottegården i 20 år og har i de seneste år, siden hun stoppede som leder i 2004, arbejdet som KZ-sygeplejerske. Det har betydet, at hun i særlig grad har haft gruppen af modstandsfolk, kz-fanger og krigssejlere som sit arbejdsområde – både mht. visitering af dem, inden de får en plads på Bernadottegården, og siden efter indflytning med arbejde af sygeplejefaglig karakter og med deltagelse i det sociale arbejde for dem, og hun har derfor en meget tæt tilknytning til dem. Men Emmy er gennem sit arbejde kendt af mange flere mennesker uden for huset, og det var derfor helt naturligt, at da hun fik tildelt en medalje, arrangerede man en lille reception for hende med deltagelse af den gruppe beboere, der står hendes hjerte nær, samt familie og ledere.

Ca. 40 feststemte personer mødtes kl. 11.00 i Bernadotteparkens beboerhus. På et stort bord var der stillet vin, sodavand og snacks frem. Bordene var fjernet i det forholdsvis lille rum for at skaffe plads til alle. Der var blomster og lys. Efter at alle havde fået et glas bød Mogens Henrik Nielsen (MHN) velkommen til gæsterne med Britta Monrad i spidsen, og selvfølgelig især til Emmy Reitoft, og han gav straks ordet til centerlederen.

Britta Monrad udtalte, at det er en gammel tradition i Danmark, at samfundet på denne måde kan bringe en særlig tak for lang og trofast tjeneste til en borger, enten høj eller lav i samfundet. Derfor var det helt rigtigt, at Emmy, som har ydet en helt uvurderlig indsats gennem årene, bliver hædret på denne måde, og hun ønskede Emmy en spændende og begivenhedsrig dag, når hun om kort tid skal ind og takke Majestæten for denne hædersbevisning. Inden Britta Monrad sluttede sin tale, overrakte hun fortjenstmedaljen til Emmy og fæstnede den til hendes kjole, mens fotografierne knipsede. Hun sluttede med at udbringe et leve for Emmy.

Nu var ordet frit. Først talte MHN,

og han nævnte som en af Emmy Reitofts mange gode egenskaber, at hun havde vænnet os alle til, at "Det ordner Emmy". Altid er hun klar til at hjælpe, hvad der er mange, der er hende taknemlig for. Emmy fik endnu et hurra, inden John Sønderkov på vers gav udtryk for sin glæde for hendes hjælp i alle situationer.

Povl Kildemoes udtalte, at det, der var blevet sagt om Emmy, viste, hvor meget vi holder af hende og at ingen fortjener denne medalje mere end Emmy.

Inden vi sluttede, tog Emmy ordet og takkede alle, fordi man havde lavet denne reception for hende, som hun ikke følte sig fortjent til, og hun takkede for de mange gaver og blomster, som hun havde fået.

Tiden fløj af sted, og kl. 11.40 tog Else Drejer ordet og startede med at fortælle, at der for 20 år siden var møde i bestyrelsen for "Sammenslutningen af danske Fanger 1940-45". Kontorchef cand. jur. Hans Andersen fortalte med glæde, at man nu havde ansat en dejlig hjertevarm forstander på Bernadottegården, det var Emmy Reitoft, vi kendte hende ikke, det gør vi nu. Alle her vil være enige med Hans Andersen. Else Drejer fortsatte med at takke alle, fordi de var kommet for at være sammen om at ønske Emmy tillykke, og hun sluttede med at ønske Emmy alt godt i fremtiden.

Mogens Henrik Nielsen

Tre donationer på Bernadottegården i Roskilde

Else Drejer m. familie efter donationen.

Hanne Bahnsen m. familie.

Lørdag d. 30. august blev en rigtig festlig dag i blok 3 på Bernadottegården, idet vi havde ikke mindre end 3 donationer på samme dag.

Else Drejer, som nu bor i Bernadotteparken 45, ønskede at sætte et minde over sin afdøde ægtefælle, Stig Axelsen Drejer, tidl. KZ-fange. Elses søn, Jacob, oplæste det udfærdigede skrift om sin far, og Else afslørede plade og skrift.

Hanne Bahnsen, der nu bor i Bernadotteparken 51, ville ligeledes gerne sætte et minde over sin afdøde ægtefælle, Thommas Bahnsen, som også var tidligere KZ-fange. Thommas døde for et år siden.

Barnebarnet, Morten, oplæste skriftet og Hanne afslørede den ophængte mindeplade.

Den tredje donation var fra Bernadottegårdens Beboerfond, som ønskede

Fondens bestyrelse: Mogens Henrik Nielsen, Entn...

Mandegruppe på Bernadottegården

at sætte et minde over fondens virke.

Fondens formand, Mogens Henrik Nielsen, oplæste skriftet og afslørede mindepladen.

Så var der ellers kaffe, boller, kage samt et lille glas, og de fremmødte – ca. 50 – hyggede sig sammen.

Under kaffen bad John Sønderkov – ligeledes beboer i Bernadotteparken – om ordet.

John ønskede at donere et beløb til Fonden. Dette modtog Mogens Henrik med stor tak. John vil senere donere en lejlighed i sin afdøde brors navn. Johns bror var aktiv i modstandsbevægelsen.

Med hver donation følger en sum penge. Alle donerede midler kommer Bernadottegårdens beboere – og især modstandsgruppen – til gode.

Emmy Reitoft

Mandegruppen har besøg af Hans Sode Madsen.

På Bernadottegården i Roskilde har vi stadig en stor gruppe "MF-ere" (modstandsfolk, KZ-fanger, allierede sejlere, enker og ægtefæller.) For ca. 4 år siden blev vi enige om at samle de mænd, der kunne have glæde af et socialt og/eller kulturelt samvær i en "Mandegruppe".

Siden da har mændene mødtes én gang om måneden. Gruppen har varieret mellem 12-15 deltagere. Der er stort fremmøde hver gang, og gruppen har det rigtig godt sammen.

Vi mødes kl. 12.00 og begynder med at spise sammen. Mændene giver mad på skift – her er stor opfindsomhed, og vi har snart været hele spisekortet igennem. Beboerfonden giver øl, snaps og kaffe. Efter maden har vi et program. Det kan være at mændene fortæller hinanden deres historie, eller en politiker kommer og fortæller om visionerne for de ældre. Det kan også være en fra Arbejdsskadestyrelsen eller en mod-

standsmand/kvinde "udefra", der kommer og fortæller om en bog eller deres egen historie. Vi har været i bus rundt i Roskilde og set mindesmærker fra krigens tid, og vi har været i biografen, hvor vi har set "Flammen og Citronen". Vi har diskuteret små og store problemer, skrevet breve til politikere m.m. På et tidspunkt holder vi en kaffe-pause og fortsætter gerne til klokken er ca. 15.00.

Hvis der er nogle af bladets læsere, der kender nogen, der har et interessant eller spændende budskab, må I meget gerne kontakte os, da vi er meget åbne for nye ideer til vores Mandegruppe.

Vi håber, at denne historie samt det medsendte billede illustrerer, at man ikke altid sidder i en stol og sover, selv om man bor på plejehjem eller i ældrebolig.

*Emmy Reitoft
Bernadottegården*

Reitoft og Else Drejer efter donationen.

4 dags tur til "Dora Mittelbau" lejren

Dora-Mittelbau, også kendt som Dora-Nordhausen, lå i det sydlige Harzen nord for Nordhausen. Til at begynde med regnedes den for en underafdeling af Buchenwald, men var ikke en egentlig udryddelseslejr, og i 1943 blev fanger fra Buchenwald sendt hertil for at begynde opbygningen af et industrikompleks. I 1944 var lejren under SS kommando gjort selvstændig og med mange egne underlejr. Anlæggene lå under jorden, på grund af de allierede bombardementer, og i 1943 begyndte fanger i Dora-Mittelbau at udvikle anlæggene til V-2 bomber og andre eksperimentelle våben. V stod for "Vergeltung", dvs. gengældelse.

Fangerne, der arbejdede på stedet indtil foråret 1944, blev holdt under jorden uden lys og frisk luft, og dødeligheden var meget høj. Fanger der var for syge eller svage til at arbejde, blev omgående sendt til Auschwitz eller Mauthausen for at blive aflivet. Først i foråret 1944 blev fangebaracker bygget over jorden. Da produktionen af våben var i fuld gang, var der omkring 12.000 tvangsarbejdere i Dora-Mittelbau, der var omgivet af et elektrisk pigtrådshegn. Stedet havde også et krematorium. Der var en slags modstandsbevægelse blandt fangerne, hvis aktivitet gik ud på at trække arbejdet i langdrag og evt. sabotere de raketter, der blev produceret. Mistanke om sabotage medførte dødsstraf, omkring 200 fanger blev hængt på en sådan mistanke.

I april 1945 begyndte man, i lighed med andre koncentrationslejre, at evakuere fangerne fra Dora-Mittelbau. De fleste af dem blev sendt til Bergen-Belsen, og mange af fangerne døde undervejs på denne døds-march. Da de amerikanske styrker nåede frem samme måned, var der kun få levende fanger tilbage i anlægget Dora-Mittelbau.

Turen startede den 5. sept. 2008. Efter at vi havde fået samlet op, kørte vi til vort hotel Hagenmuhle i Hasselfelde, hvor vi ankom hen på eftermiddagen, efter passende pauser undervejs. Lørdag d. 6 september efter morgenmaden kørte vi til lejren "Dora Mittelbau" der ligger i Nordhausens nordlige udkant.

Dora-Mittelbau

Koncentrationslejren Dora-Mittelbau (også kaldet Mittelbau-Dora) er utvivlsomt et af de klareste eksempler på, hvorledes koncentrationslejr-fangerne udnyttedes som tvangsarbejdere i rustningsindustrien. Lejren blev udviklet parallelt med et af de største underjordiske rustningsprojekter under Anden Verdenskrig, som gennemførtes i den sydlige del af Harzen vest for landsbyen Niedersachswerfen og var en af de bedst bevarede hemmeligheder i nazitiden. Det drejede sig i første række om produktionsanlæg for såkaldte V-våben, V2-raketter og V1-flyvebomber, men egnen udviklede sig til et af de vigtigste industricentre for produktionen af krigsmateriel. Midt i 1944 blev betydningen heraf også kendt af de allierede.

Projektet med V-raketter gennemførtes i haller udhugget i bjerget Kohnstein, hvor firmaet BASF allerede i 1917 åbnede en anhydritmine. I 1935 begyndte Wirtschaftliche Forschungsgesellschaft, et organ under Rigsøkonomimisteriet, at indrette et udvidet system af underjordiske haller i Kohnstein til hemmelig oplagring af råstoffer og materialer med henblik på en eventuel krig. Beliggenheden midt i

Tyskland havde strategisk værdi, da stedet i krigstilfælde kun vanskeligt kunne nås af fjendtlige flyvemaskiner. I største hemmelighed blev der indtil udgangen af august 1943 arbejdet på at færdiggøre 46 underjordiske lagerhaller og 2 køretunneller med et areal på i alt over 120.000 m².

Råstofferne og materialerne blev oplagret, efterhånden som hallerne blev færdige, men den oprindelige plan blev ikke fuldført. I juli og august 1934 var der ved kraftige bombeangreb sket store skader på andre industriområder i Tyskland og Østrig. Også produktionssteder for væsentlige komponenter til raketprogrammet i Peenemünde, blandt andet i Wiener Neustadt og Friedrichshafen, var blevet ramt. Efter et bombeangreb på Peenemünde natten mellem 17.-18. august 1943 besluttedes det at overføre V-våbenproduktionen til det eksisterende underjordiske system i Kohnstein på bekostning af oplagringen af råvarer. Til at gennemføre produktionen skulle der på stedet etableres et firma, Mittelwerk GmbH, samt en arbejdslejr under koncentrationslejren Buchenwald. Beslutningen hang sammen med bombeangrebene, men også med den proklamerede totale krig og de heraf følgende ekstraordinære rustningstiltag.

Den 28. august 1943 begyndte lejren Dora derpå sin eksistens som en udekommmando under koncentrationslejren Buchenwald, idet den første fangetransport med 107 fanger ankom fra Buchenwald. Antallet af fanger i lejren steg indtil udgangen af september til over 3.000, og sidst i januar 1944 nåede det med ca. 12.000 sit foreløbige maksimum. Fangerne i den første transport blev indkvarteret i telte ved Kohnsteins fod, men derefter gik man over til at indkvartere dem i nogle af de underjordiske haller.

I det underjordiske system kom omstillingen til produktion af krigsmateriel til at gå stærkt. Den ene køretunnel blev taget i brug til et montagesamlebånd. I de enkelte tværgange mellem køretunnellerne indrettedes lagre og montagehaller. Den anden køretunnel

n i Harzen

blev friholdt til levering af materiale og færdigdele. I december 1943 var produktionen i gang og de første tre raketter blev leveret til Peenemünde lige til nytår. Sidst i januar 1944 blev yderligere 52 raketter færdige. På tre måneder var et stort underjordisk tanklager demonteret og et komplet anlæg opstillet til serieproduktion af en for den tid avanceret våbentechnologi. Der blev i løbet af de tre måneder hentet mennesker og materialer fra hele Europa for at kunne bygge raketter i Mittelwerk-fabrikken. Samtidig blev tunnelanlægget afsluttet med en længde på 20 kilometer og en loftshøjde på op til 30 meter. Tunnelarbejdet blev udført af fanger fra arbejdslejren Ellrich, hvor der var 8.000 fanger, herunder også danskere og nordmænd. Der blev snart brug for at henlægge flere produktionslinier til Mittelwerk. I marts 1944 blev således Dessauer Junkerswerkes produktion flyttet til Mittelwerk. Hermed halveredes det indtil da påregnede produktionsareal for raketproduktionen. Krigssituationen krævede imidlertid større og hurtigere produktion, og denne kunne kun sikres underjordisk. Der blev derfor opstillet produktion i flere etager. I den sydlige del af Kohnstein

Mindestenen i Dora Mittelbau. Jens Jensen står med fanen. Birgt Lund lagde en buket.

blev der på samlebandene i et produktionsanlæg i flere etager efterhånden produceret op mod 3.000 V1 raketter om måneden. I foråret 1945 begyndte man at overføre endnu flere rustningsprojekter til Kohnstein og omegn. Først kom produktionen af Taifun luftværnsraketter og forskellige motorer til jetjagere. Da den røde hær nærmede sig Stettin, blev hærens forsøgsanstalt i Peenemünde flyttet til Bleicherode, 15 km sydvest for Nordhausen, under dæknævnet "Elektromechanische

Werke Karlshagen". Den 1. oktober 1944 blev "Dora Nordhausen" omorganiseret til en selvstændig koncentrationslejr under navnet "Dora Mittelbau". Fangerne blev sat til at opbygge en lejr med barakker, krematorium, bunker o.s.v., men arbejdet i det underjordiske anlæg var prioriteret højest.

Efter at have været indkvarteret underjordisk, kunne 10.000 fanger i december 1943 flytte i overjordiske barakker. Fangerne blev behandlet meget hårdt i Dora-Mittelbau. 20.000 fanger overlevede ikke de frygtelige forhold i lejren. De blev slået ihjel, hængt eller de sultede ihjel. Dora-Mittelbau var trods de hårde vilkår en relativt velordnet koncentrationslejr. Fangerne kom fra 60 forskellige lande, herunder Danmark og Norge. På grund af beliggenheden blev Dora-Mittelbau mål for fanger, der blev sendt på døds-march i takt med, at østfronten nærmede sig. SS ville ikke lade nogle fanger falde i fjendens hænder. Der ankom derfor i den sidste del af krigsperioden mange store fangetransporter til Dora-Mittelbau fra andre koncentrationslejre. Da russerne nærmede sig Auschwitz i efteråret 1944, blev næsten alle overlevende fanger overført til Dora-Mittelbau, dels med tog (kreaturvogne) og dels til fods. Ledelsen af Dora-Mittelbau blev overtaget af kommandanterne fra Auschwitzlejren. På denne måde blev Auschwitz videreført indtil be-

Mindesøjlen i Neuengamme. Formand Henry Jensen, Odense, lægger en krans.

gyndelsen af april 1945, da Dora-Mittelbau blev befriet af amerikanske tropper. Da de allierede nærmede sig, ønskede SS også at evakuere Dora-Mittelbau. Evakueringen begyndte den 3. april 1945 med, at 4.000 russiske fanger blev sendt med tog til Bergen-Belsen. De fleste arbejdslejre under Dora blev rømmet den 4. og 5. april. Tusinder af fanger blev brutalt læsset på godstog af kreaturvogne og den 6. april sendt til Bergen-Belsen, Sachsenhausen og Ravensbrück. Andre tusinder blev drevet af sted på døds-march mod nordøst. De, der ikke kunne følge med, blev skudt. De fleste af lejrene blev ryddet. Kun hovedlejre og i en enkelt arbejdslejr efterlod SS nogle hundrede syge og døende, som så blev befriet af amerikanske styrker den 11. april 1945.

Under Dora-Mittelbau hørte også arbejdslejrene Ellrich med 8.000 fanger, herunder også danskere og nordmænd, der udførte tunnellerne til raketfabrikkerne, og Osnabrück, hvor russiske,

polske, tyske, hollandske, jugoslaviske, danske og norske fanger, 400 ialt, måtte arbejde med kabellægning, jernbane-reparation, oprydning efter bombeangreb og med opførelse af huse til SS familier. En del af lejren lå i Hasbergen mellem Osnabrück og Münster.

Danskere i Dora Mittelbau og dens udekommandoer

Sigfred Larsen, nr. 75.131, bliver i marts 1944, efter en tid i udekommando Falkensee, overført til Buchenwald. Her bliver fangerne afluset og klippet, for den næste dag at blive sendt videre til koncentrationslejren Dora Mittelbau. Fangerne arbejdede med at bryde tunneler ind i bjergene, og de ulykkelige kom derfor aldrig i frisk luft i den tid de arbejdede her. I 5-etagers køjer sov de hernede sammen med et utal af lus. S.L. skriver, at "vi kom heldigvis til at lave bomber med det samme i Halle 41", det var en hal hvor bomberne blev kontrolleret.

Lejrledelsen var hård og brutal. For at styrke disciplinen, som de sagde, var det ikke ualmindeligt, at man vilkårligt tog en 150-200 mand frem for at de fik 25 slag bagi. Hængninger var heller ikke ualmindelige. De ulykkelige fik deres hænder bagbundet på appelpladsen, derefter fik de et træbidsel i munden for ikke at skrigе, det blev bundet så stramt i nakken, at munden blev helt opspilet. De måtte så marchere ned i tunnelerne. Det var ca. 25 minutters gang. Her var en jernbjælke med 18 stropper fastgjort til en kran. De dødsdømte stod herefter en halv times tid under bjælken med stroppen om halsen, før man lod kranen hæve bjælken, så de blev hængt. Henrettelsen foregik som regel ved 4-tiden, og de døde fik lov at hænge der til ved 10-tiden, således at både holdet der gik fra arbejde kl. 9 og det nye hold der kom ned, måtte passere forbi dem. S.L. oplyser, at ved den første hængning han så, var der 8 mand, og ved den sidste 18 mand.

Hver anden måned blev hele lejren

Krematoriet Neuengamme. Godthard Saugstrup lægger en buket.

afluset. Man stillede op blokvis helt afklædte, og de to-tre timer det tog at rense tøjet, stod fangerne i det fri uden en trevl på kroppen, selv i frost og sne. Efter en nødtørftig vask, 10 mand under en bruser, blev tøjet udleveret med lige så mange lus i som før - "jeg har aldrig drømt om, at der var så mange lus, særlig de sidste måneder, da lejren var overfyldt af evakuerede fra andre lejre, var frygtelige". Den 16. marts overførtes Sigfred Larsen til Neuengamme.

Her i Dora-Mittelbau lagde Birgit Lund en buket ved mindestenen, hvorefter vi var på rundtur og se mindelunden, og til sidst var vi inde i bjerget Kohnstein for at se, hvordan det hele var bygget op. Søndag kørte vi til den norske stavkirke i Hahnenklee og var inde at se dette pæne bygningsværk. Herfra kørte vi til Goslar, hvor vi spiste frokost. Efter at havde set på byen kørte vi hjem til vort hotel, hvor vi om aftenen holdt kammeratskabsaften. Mandag morgen blev bussen pakket, og vi kørte så til Neuengamme, der blev anlagt i det sumpede terræn ved Elben sydvest for Hamburg. Neuengamme blev oprettet i 1940 som arbejdslejr for at skaffe billig arbejdskraft til våbenfabrikkerne i det sydvestlige Tyskland. Lejren blev hurtigt overfyldt, og annekser måtte oprettes. Forholdene var ganske forfærdelige, og af de omkring 90.000 fanger, der blev sendt til Neuengamme, døde halvdelen. Fangerne blev udsat for medicinske eksperimenter, der omfattede inficering med tuberkulose og andre sygdomme, for at nazilægerne kunne afprøve forskellige medikamenter. I april, da krigen nærmede sig sin afslutning, overførte man de overlevende fanger fra Neuengamme til tre skibe, Cap Arcona, Thielbeck og Athena. Ved et luftangreb 3. maj 1945 blev to af skibene sænket af britiske bombemaskiner, og flere tusind fanger omkom. Tyske kilder anslår, at 82.000 fanger døde i Neuengamme.

Her i Neuengamme lagde Henry Jensen en buket ved den store søjle, ved Danmarksstenen lagde Marianne Guldager en buket, og ved Krematoriet lagde Godthardt Saugstrup en buket.

Hans Jørgen Dahlhus

Hold ferie i 4. maj-huset på Anholt

4. Maj-Huset, som er beliggende ca. 100 meter fra havnen, har plads til 12 personer.

I stueetagen er der 3 soveværelser, med hver 2 sengepladser, dagligstue, spisestue, køkken, toilet, brusekabine samt bryggers. På 1. sal 3 soveværelser med hver 2 sengepladser samt toilet.

Udlejningen af 4. Maj-Huset foregår normalt fra fredag til fredag af hensyn til færgens sejlplan. I skolerens sommerferie foregår udlejningen dog fra lørdag til lørdag.

Udenfor skolerens sommerferie vil der i visse perioder være mulighed for at leje 4. Maj-Huset fra søndag til søndag og i en længere sammenhængende periode.

Man kan enten sejle eller flyve til Anholt.

Man sejler fra Grenå Havn (kr. 320,00 for en voksen returbillet 2008-priser).

På Grenå Havn er der udmærkede parkeringspladser (uden betaling). Det er også muligt at få bilen med færgen, hvilket dog er meget dyrt. Fra Sjælland kører endvidere bus til Grenå Havn (ankomst- og afgangstider passer med færgen). Endelig kan man flyve til Anholt fra Tune Lufthavn ved Roskilde.

Se hjemmesiden www.anholt.dk.

4-Maj-Huset bliver løbende moderniseret og vedligeholdt, men da det er et meget gammelt stenhus fra år 1900, og da Landsforeningens midler er begrænsede, bærer huset naturligvis præg af dette.

Priser i 4. Maj-Huset 2009, eksklusive el-forbrug:

Uge 27-33	Kr. 3.500,00
Uge 24-26	Kr. 1.500,00
Uge 34-36	Kr. 1.500,00
Øvrige uger	Kr. 750,00

Tildeling af 4. Maj-huset foregår efter følgende kriterier:

- Modstandsfolk
- Enker
- Børn
- Øvrige

Skriftlig ansøgning om ophold i 4. Maj-Huset sendes til Birthe Fuglsang, Strandbakkevej 28, 8250 Egå. Ansøgning om ophold i højsæsonen senest 1. februar.

Nyt fra 4. maj-huset på Anholt

Vennekredsen

Vi på nuværende tidspunkt 4 medlemmer i Vennekredsen, og vi har fået en del tilsagn om medlemskab fra år 2009.

Støtteaktier

Der er "købt" 1 støtteaktie. Mange tak til jer alle, både til jer, der allerede er medlem og har "købt" støtteaktie samt til jer, der ønsker at støtte op om Vennekredsen fra 2009.

Vil du være en del af Vennekredsen eller købe en "Støtteaktie" kan du rette henvendelse til: Birthe Fuglsang, Strandbakkevej 28, 8250 Egå, Tlf.: 86224046, eller e-mail: 2x.fuglsang@oncable.dk

Stutthof september 2008

De Erhvervshæmmede fra Frihedskampen 1940-45, Sjællandsafdelingen gennemførte i september en meget vellykket tur til Polen med den tidligere koncentrationslejr Stutthof som hovedmål.

Turen begyndte med, at der i efteråret 2007 blev nedsat en arbejdsgruppe, som skulle finde et spændende mål. Gruppen endte med at blive på to medlemmer, Torben Madsen og Helle Elmgreen med Emmy Reitoft på sidelinien, og hovedmålet blev Stutthof i Polen. Turens varighed blev sat til 5 dage. Deltagerantallet blev på 23, og de fleste kom fra Roskilde og Bernadotteparken. Turen blev kørt af "Ditobus" fra Holbæk, og chaufføren var Mirosław, som er polak, så han kom også til at fungere som tolk.

Alle deltagere fik udleveret en rejsemappe med artikler, kortskitser og andet relevant materiale, så man kunne være forberedt på alle de spændende ting, der ventede os.

Afgang fra Bernadottegården i Roskilde mandag den 1. september kl. 9.00. Bussen havde naturligvis kaffemaskine, og over en kop formiddagskaffe blev deltagerne budt velkommen og man fik en kort orientering. De fleste kendte hinanden, så det blev en hyggelig tur til Gedser, hvorefter man på overfarten Gedser-Rostock spiste frokost og fik handlet lidt toldfrit. Fra Rostock til dagens mål, Stettin, er der 200 km, så vi ankom til vores hotel, "Neptun", sidst på eftermiddagen, så

Udbombet bygning i Westerplatte

man kunne få et lille hvil inden middagsmaden. Alle måltider var inkluderet i prisen, som var meget rimelig takket være et pænt tilskud fra tipsmidlerne.

Tirsdag morgen var der afgang efter morgenmaden. Der er 380 km til Gdansk, så der var ikke tid til sightseeing i Stettin den dag. Der var frokostpause i byen Slupsk på en lille hyggelig kro, bygget i gammel stil, men kun et år gammel, og så gik det videre til Gdansk, hvortil vi ankom midt på eftermiddagen. Ved indsejlingen til byen ligger der et historisk mindesmærke. Her lå fæstningen "Westerplatte". Den 2. verdenskrig blev indledt

med at den tyske krydser "Schleswig-Holstein" den 1. september 1939 åbnede ild mod fæstningen og nedkæmpede det polske forsvar. Der er rejst et stort mindesmærke ved resterne af fæstningen, og ved en mindemur med navnene på de faldne var der lagt et væld af friske blomster og kranse. Det er en dag, som stadig betyder meget for polakkerne.

Efter dette besøg kørte vi til vores hotel, "Novotel Centrum". Ved middagen deltog to polske gæster, Stefania Burzynski og Elzbieta Grot. Stefania havde jeg truffet ved et besøg i Stutthof for en halv snes år siden, og siden har vi holdt forbindelsen ved lige. Elzbieta kendte vi fra hendes besøg på Bernadottegården for nogle år siden. Det blev et varmt gensyn, og efter middagen fik vi overtalt Stefania til at fortælle om sit ophold i Stutthof som ganske ung pige, og om den forfærdelige døds-march, som SS sendte alle fanger ud på, da russiske soldater nærmede sig lejren i januar 1945. De, der ikke kunne følge med, blev brutalt skudt ned. Nogle af kvinderne havde spædbørn med på turen; men Stefania og nogle af hendes veninder fra lejren klarede den, og nu lever hun i Gdansk med sin familie. Det blev en stærk oplevelse at høre hendes fortælling, som takket være vores chaufførs fine tolkning blev levendegjort. Selv tjenerne

Frokostpause i Slupsk

Modstandsmændene, som deltog i turen samt Stefania Burzynski

stod stille i baggrunden og lyttede med.

Elzbieta er ansat ved museet i Stutthoflejren og havde tilbudt sin assistance ved vores besøg.

Onsdag morgen kørte vi til Stutthof, som ligger 25-30 km fra Gdansk. Her blev vi modtaget af Elzbieta og en guide, som viste os rundt i det store lejrområde.

Museet ligger i de gamle fangebaraker og viste i genstande, fotos og plancher, hvordan fangerne levede under de forfærdelige forhold. I den modsatte ende af indgangen kan man i dag besøge krematoriet og dets nabo, en lav bygning med gaskammeret. På vej hertil gjorde vi holdt ved det store fælles mindesmærke. Her lagde 5 af deltagerne, alle tidligere fanger, en stor krans med blomster i de polske farver. Røde og hvide.

Efter den lange rundtur blev vi inviteret til et kaffebord af museet, og her bød museets leder os velkommen og fortalte lidt om den tidligere kz-lejr.

Dette besøg var turens højdepunkt; men nu skulle vi videre til et meget spændende sted, Europas mest berømte korsridderborg, Malbork. Den er fra middelalderen og er bygget i store røde mure og kan ses langt omkring. En ringmur omslutter borgen, og her har der været en voldgrav. I den nederste etage i en sidebygning er der i dag en hyggelig restaurant, hvor vi indtog vores frokost. Alle måltider var polsk inspireret. Miroslaw syntes, at når vi kom til Polen, skulle vi også smage det polske køkken.

Efter frokosten var der tid til et besøg i borgen. Desværre havde de gamle bygmestre ikke tænkt på, at nutidens besøgende ikke alle er unge og rørige, så det var kun et fåtal af deltagerne, der kunne klare de mange trapper; men der var meget se på alligevel. Tilbage gennem et polsk landskab, der minder meget om det danske. Et landbrugsland, hvor høsten var ved at være afsluttet. Vi var så tidligt tilbage på hotellet, at der var der tid til at bese byen med den gamle bydel og torvet, som blev totalt ødelagt under den anden verdenskrig; men som nu er genopbygget.

Torsdag morgen begyndte hjemturen. Vi var ved at være mætte af indtryk. I Stettin boede vi igen på hotel

Indgangen til Stutthoflejren

”Neptun” og igen fik vi en dejlig middag. Bagefter havde vi en hyggelig sammenkomst med et par flasker vin. Der blev sunget og fortalt historier, så det blev lidt sent, inden de sidste gik til køjs.

Fredag morgen fik vi en rundtur i byen med bussen. Der var mange åbne pladser og brede boulevarder, da den blev meget ødelagt under krigen, hvor både tyske og russiske hære tromlede frem og tilbage over byen og fik den omtrent jævnet med jorden. Miroslaw fortalte meget interessant om byen, da den er hans hjemby.

Vi kom til Rostok i så god tid, at vi kunne handle i border-shoppen. Turens sidste måltid fik vi på færgen, inden vi tog fat på det sidste stykke vej til Bernadotttegården, hvor vi skiltes - det var lidt vemodigt at skulle skilles efter samværet. Man begyndte allerede at tale om, hvor turen skulle gå hen til næste år.

Mogens Henrik Nielsen

4 tidligere fanger lagde kransen ved monumentet i Stutthof. Fra venstre: Harry Henriksen, Helge Hansen, Mogens Henrik Nielsen, Henning Jensen.

Tur til Frøslev

Gestapofangerne Randers tog den 6. september 2008 en tur til Frøslev for at lægge en blomst ved Prebens grav og en krans ved mindestenen i Frøslevlejren. Takket være tips- og lottomidler fik vi en uforglemmelig tur. Vi mødtes kl. 10

med medlemmer og deres børn, børnebørn og oldebørn ved bussen med en utrolig chauffør, som gjorde det til en tur uden stress og jag. Egon Thomassen skulle have fortalt om Frøslevlejren, som han selv stiftede bekendtskab med,

inden han kom til Neuengamme, men han blev desværre syg.

På vejen bød formanden Ebba Hjortshøj velkommen. Hun fortalte, at det var den danske regering, der fik lejren opført sammen med tyskerne – til gengæld lovede tyskerne, at deportationerne til Tysklands kz-lejre og tugthuse skulle ophøre. Desværre holdt tyskerne ikke ord og fortsatte med at sende danske statsborgere til tyske kz-lejre.

Frøslevlejren var opført til at rumme 1.500 fanger, men i april 1945 var lejren oppe på ca. 5.500 fanger. I alt kom der ca. 12.000 fanger igennem Frøslevlejren, og 1.625 blev sendt videre til Tyskland – og af dem døde 220 fanger.

På turen blev der læst flittigt i de udleverede sanghæfter, som hed "Syv illegale sange" fra Frøslev og Horserød, og det der var skrevet om lejren på nettet. Og alt imens hørte vi "Sange midt i mørket", som var den musik, der var i Frøslevlejren 1944-45. Det eneste gode, der var at sige om Frøslev, var kosten, som kom fra det danske fængselsvæsen – den har sandsynligvis reddet livet for nogle af dem, der kom i tyske kz-lejre.

Vi holdt en pause efter et par timer,

Turen havde deltagere i alle aldre.

Mindestenen i Frøslevlejren med foreningens krans.

hvor vi fik noget at spise og drikke. Så gik turen videre til Frøslevlejren, alt imens Aksel Sørensen fortalte om tiden dengang. Der var stille i bussen, mens han fortalte, for alle levede sig ind i den tid. Som en af de unge senere sagde til mig – jeg vidste ikke, det var så forfærdeligt dengang. Hvordan man hele tiden skulle passe på med, hvad man sagde og til hvem, det var lige som om, jeg selv var med – sådan føler jeg det nu.

I Frøslev holdt vores fanebærer Aksel Sørensen fanen, og Marion Jensen lagde en blomst ved Prebens grav, hvorefter alle fra Gestapo-fangerne Randers holdt et minuts stilhed, der blev afsluttet med et "Æret være hans minde". Derefter gik vi over til mindestenen med fanebæreren i spidsen, og der nedlagde Finn Pedersen og hans to piger en krans. Finn Pedersens far Peter var også en af dem, der kom fra Frøslevlejren til Neuengamme. Så var der virkelig stille, selv de mindste tav, til der blev sagt "Æret være deres minde" og vi sang "Altid frejdig når du går". Alle sang med, selv dem, der ikke var med Gestapo-fangerne fra Randers – det var meget rørende, da alle fanger fra Frøslev blev mindet.

Formanden sagde, at alle var velkomne til at se Frøslev museet, og alle 29 deltagere på turen så museet og mindetavlen over alle dem, som blev deporteret til kz-lejre i Tyskland. Blandt dem, som aldrig kom hjem, var Fritz "Skipper", som også er mindet på muren på Nordre Kirkegård i Randers, men alle kendte nogle på tavlen.

Det var den gode snak mellem børn, børnebørn og oldebørn, som foreningen bl.a. havde ønsket med denne tur, hvor historien om Frøslevlejren og kz-lejrene i Tyskland blev overgivet fra generation til generation, så den aldrig bliver glemt.

Marion Jensen

Marion Jensen har lagt en buket ved Prebens grav.

Julehilsener 2008

Erhvervshæmmede,
Odense afdeling

Erhvervshæmmede,
Omegnsafdelingen

Erhvervshæmmede,
Sjællandsafdeling

Erhvervshæmmede,
Sydfyns afdeling

Erhvervshæmmede,
Jydsk afdeling

Allierede Krigssejleres Veteranforening

Dachau Klubben

Foreningen af Gestapofanger fra
Besættelsen

Gestapofangerne Randers

Horsørød-Stutthof Foreningen

Krigssejlergruppen 1939-45

Vennekredsen i Danmark
for KZ Neuengamme

Theresienstadt-foreningen

Bernadottegården Roskilde

Bernadottegården, Hadsund

Federation Internationale Des
Resistants Danmark (FIR)

Fire dages tur til Rømø

Her er et par af vore gamle medlemmer, Ilse og Kaj Tangen som nød turen til Rømø, selv om de toppede brosten i Tønder var lidt svære at gå på.

26 glade gestapofanger med lidt yngre medlemmer tog mandag den 20. oktober på en fire dages tur til Rømø. Frokosten blev indtaget på Kolding Hus, så videre til Rømø til Kommandørgården, hvor vi blev indkvarteret. Her fik vi en meget fin aftensmad.

Næste dag tog vi til grænsen, hvor der var mulighed for at få at handle lidt ved boderne. Bussen kørte videre til den gamle smukke by Ribe, hvor vi spiste frokost. Hjem igen til Kommandørgården, og inden aftensmadsen var der en tur ud i marsken, hvor det lykkedes at opleve "sort sol", hvilket var fantastisk flot og imponerende. Om aftenen var der samling hos mig for at smage på nogle af varerne fra Tyskland.

Tredie dag var der rundtur på Rømø, hvor vi så de flotte diger og det brusende Vesterhav. I Tønder spiste vi frokost i regnvej. Højer Sluse var også en af turistattraktionerne vi oplevede. Vi

nåede lige en ekstra tur til Tyskland for at spæde lageret op.

Den fjerde dag skulle vi hjemad, hvor der var et ophold i Odense ved H. C. Andersens hus og lidt frokost. Så kørte den helt nye 4-stjernede Klingenberg bus atter mod Sjælland, efter nogle dejlige dage med gamle kammerater.

Jørn Jensen
Formand

Tur til Samsø

Den 15. juni 2009
bliver der en fire dages
tur til Samsø
med Frederiksberg Rejser.
Mere herom ca. 1.02.09.

Generalforsamling

Foreningen af Gestapofanger fra besættelsen
afholder generalforsamling den 1. april 2009 kl. 12.00
i Baronens dagligstue.

Sangeren Kim Larsen lavede i efteråret en kampagne mod rygeloven, som bl.a. faldt Kamma Ankjærø for brystet:

Hensynsløs rygelov-kampagne

Der har altid været både hensynsfulde og hensynsløse rygere. Det er ubegribeligt, at nogen kan være så hensynsløse at skrive "Gesundheit macht frei!!!", som der står på rygelov-kampagnens plakater. Det er en omskrivning af det nazistiske slogan "Arbeit macht frei", der stod skrevet på indgangen til alle de tyske koncentrationslejre.

Det er fuldt forståeligt, at adm. direktør i Kræftens Bekæmpelse Arne Rolighed finder det usmageligt at kæde en sådan kampagne sammen med den udryddelse, der fandt sted i nazisternes koncentrationslejre.

Og den tidligere modstandsmand Jørgen Kieler, der selv var i koncentrationslejr, har helt ret, når han mener, at sangeren Kim Larsen og filminstruktøren Erik Clausen, der står bag kampagnen, ikke har respekt for nazismens ofre.

Kamma Ankjærø

30 års jubilæum

Søndag d. 12 oktober 2008 samledes vi 55 medlemmer og gæster til en rigtig god dag.

Efterhånden som gæsterne ankom, blev de budt velkommen med en velkomstdrink. Da alle var ankommet, blev vi bænket om et smukt festdækket bord, og under den dejlige tre retters menu blev der sunget nogle sange.

Festtalen blev holdt ved Kaj Ejler- sen:

Efter besættelsens afslutning be- gyndte hverdagen igen, det var svært at komme i gang igen, særligt for dem der kom hjem fra længere fangenskab eller i længere tid havde været under jorden, heraf nogle med fysiske eller psykiske skrammer. Der var ingen psy- kologisk hjælp til enkerne efter dem der var blevet henrettet eller døde i lej- rene, derfor oprettede tidligere kz-fan- ger Kammeraternes Hjælpefond. Fon- dens arbejde hvilede udelukkende på frivilliges indsats, og den har aldrig fået nogen form for offentlig støtte.

Da loven om erstatning til besættel- sestidens ofre blev vedtaget (Friheds- fonden), var behovet mindre fra Hjæl- pefonden. Der blev oprettet forskellige klubber og foreninger: Gestapofan- gerne, Dachau-klubben m.fl. Og den 9 september 1967 blev Sammenslutnin-

gen af Erhvervshæmmede fra Fri- hedskampen stiftet på et møde i Kø- benhavn, og 11 år senere blev afdelingen stiftet i Fredericia.

Den 12. oktober 1978 blev afdelingen stiftet, og som formand valgtes Hans Staub, som kasserer Niels Gravengaard, Jeise blev valgt som socialsekretær og skulle hjælpe medlemmerne til at søge erstatning m.m., som sekretær valgtes Kristen Dalgaard, som menigt medlem af bestyrelsen valgtes Franz Nielsen. Ved Hans Staubs død valgtes Osgard Larsen som formand, og efter ham var det Jeise der blev formand. Mange har gennem årene været i bestyrelsen, og ved sammenlægningen med Kolding var der ændringer, jeg skal ikke trætte med at nævne dem alle. Mange har gjort et godt stykke arbejde for forenin- gen, men en enkelt må fremhæves og det er Jeise, der både som formand for landsforeningen og afdelingen har gjort et meget stort arbejde. *(Red.: Efter Jeises ønske om at fratræde som formand i 2005, blev Kaj Ejlersten valgt som for- mand og sad til år 2008).*

I begyndelsen var det kun Erhvervs- hæmmede fra Frihedskampen, der kunne optages i foreningen, og kun medlemmer havde adgang til møderne. I dag kan næsten alle optages, men for-

eningens målsætning er den samme, og uden tilgang havde der nok ikke været jubilæum i dag. I mange år af- holdt foreningen den 4 maj mindehøjt- delighederne ved mindestenen ved Banegården. Men ved en forhandling med borgmester og stor imødekom- menhed aftaltes det, at Fredericia Kom- mune overtog arrangementet, og der blev nedsat en komite med borgmeste- ren som formand. Kaj takkede borgme- steren for det gode samarbejde og de gode arrangementer.

Afdelingen har arrangeret mange minderejser, og vi har afholdt minde- højtideligheder for de 113, der blev henrettet ifølge tysk krigsretsdøm. Li- geledes døde mange i koncentrations- lejre og udekommandoer. I Neuen- gamme og Bergen-Belsen er der givet udtryk for de besøgendes store betyd- ning for lejrenes fremtid, vi opfatter disse rejser som pilgrimsrejser, hvor vi som danskere viser flaget og mindes vore døde.

Under middagen var der underhold- ning af 2 syngepiger, der sang forskel- lige viser under ledelse af Mogens Ol- sen ved klaveret. Efter middagen var der kaffe, hvor deltagerne hyggede sig sammen og Mogens Olsen hyggede med musik et par timer, til vi skulle havde skrub-af suppe efter en dejlig og hyggelig eftermiddag. Vi takker fest- udvalget for en god fest.

Hans Jørgen Dahlhus

Ved Alfred Andersen
Bregnevej 7,2,4, 5229 Odense SØ
tlf. 6611 5869

95 år 21. februar
Dana Bøtger
Paludan Müllers Vej 63
8210 Århus V

90 år 24. januar
Jens Andersen
Nygade 14
7870 Roslev

23. marts
Hans F. Hansen
Havnen 5
4700 Næstved

85 år 18. januar
Tove Nielsen
Birkevej 9
3390 Hundested

14. februar
Lillian Albertsen
Willemoesvej 15
5960 Marstal

31. marts
Erik K. Nielsen
Bernadotteparken 47
4000 Roskilde

80 år 19. december
Grethe Volder
Rønnebergvej 54
5792 Årslev

20. december
Else Sand
Stallerupvej 34
7000 Fredericia

22. december
Johannes Nielsen
Svendborgvej 272,
Katterød
5600 Fåborg

10. januar
Åge Laumark
Åhaven 33
8300 Odder

25. marts
**Ingeborg Beck
Gregersen**
Riddergade 11 B
7000 Fredericia

75 år 12. januar
**Anne-Grethe
Willing Ingemann**
Tøjhushavevej 4
8900 Randers

24. januar
Johannes Mortensen
Jens Baggesens Vej 13 A
7000 Fredericia

BØGER

Det er utroligt: Nu, 63 år efter freden i 1945, udkommer der stadig mange nye bøger om Anden Verdenskrig, Hitlers Tyskland, Besættelsen og Modstandskampen herhjemme. Ja, i dette efterår er der næsten flere nye udgivelser end i mange år. Det kan være svært at følge med i de mange nyheder, og derfor vil vi for fremtiden her i bladet give en kort orientering om så mange af de nye bøger som muligt. Erik Heimann Olsen har i en længere årrække været medarbejder og redaktør ved den nu opløste "Frihedskampens Veteraner"s medlemsblad "FV-Bladet" og vil fremover orientere læserne af "Modstandskampen" om interessante bognyheder.

Peter Eigenbroth

Dødsdømt

Flemming Helweg-Larsens beretning. Udgivet af Henrik Skov Kristensen og Ditlev Tamm. Gyldendal. 312 sider, ill. 299 kr.

Endnu en bog om danske landsforrædere og deres handlinger. Bogens hovedperson, Flemming Helweg-Larsen, var krigskorrespondent og soldat i SS. Efter krigen blev han som den første henrettet for mordet i København i august 1943 på den danske redaktør Carl Clemmensen, begået sammen med Søren Kam, der stadig lever ustraffet i Tyskland. Under fængslingen skrev Helweg en beretning om sin tid i tysk tjeneste, der udgør den centrale del af bogen. Desuden giver historikerne Henrik Skov Kristensen og Ditlev Tamm baggrundsorientering om selve beretningen, hhv. retsopgøret efter krigen.

Fodbold med Fjenden

I september-nummeret af Modstandskampen bragte vi en anmeldelse af Kaj Christensen af Hans Bondes bog "Fodbold med Fjenden". Af pladsmæssige hensyn blev anmeldelsen forkortet af redaktionen. Kaj Chri-

Hånden over Ole

Informations Forlag. 141 sider, 199 kr.

Ole er afdøde Ole Wivel, kendt forfatter, digter, forlagsdirektør mm. I 1998 påviste en artikel, at han i sin ungdom under besættelsen var tiltrukket af germanske idéer og med i en nazitysk inspireret forening kaldet "Ringene". Han benægtede i første omgang påstanden, men opmærksomheden blev ikke mindre, da en stor bog: "Ringene omkring Ole" påviste Wivels og andre kulturpersonligheders interesse i besættelsens første år for den germanske tankegang og "Ringene". I "Hånden over Ole" har Anita Brask Rasmussen (journalist ved dagbladet "Information") interviewet fire kendte skribenter, der alle kendte Wivel godt (Klaus Rifbjerg, Torben Brostrøm, Bente Hansen og Tage Skou-Hansen) med meget forskelligt syn på sagen.

Eichmann i Jerusalem

Hannah Arendt. Oversat af Mads Frese. Gyldendal. 384 sider, 375 kr.

Bogens tyskfødte forfatter Hannah Arendt (1906-75) måtte som jøde flygte til Frankrig i 1933 og siden til USA, hvor hun blev professor og en af tidens vigtigste politiske tænkere. I 1975 fik hun Københavns Universitets Sonningpris. Hun fulgte retssagen i Jerusalem mod SS-officeren Adolf Eichmann i 1961-62 og skrev bogen med undertitlen: "En rapport om ondskabens banalitet", der blev en klassiker i forståelsen af Holocaust: Eichmann var ikke ond i traditionel forstand, men en autoritetstro

stensen beklager, at der derved er fjernet væsentlige passager i artiklen.

Det undskylder jeg selvfølgelig, men jeg kan hermed tilbyde, at interesserede efter henvendelse til undertegnede kan få tilsendt kopi af Kaj Christensens manuskript.

Peter Eigenbroth

funktionær, der løste sine uhyggelige opgaver som enhver anden embedsmand. Universitetslektor Therkel Stræde afslutter bogen med en vurdering af Hannah Arendts opfattelse af Eichmann.

Sonderkommando i gaskamrenes helvede

Shlomo Venezia. Oversat af Ann-Jette Jepsen. Gyldendal. 236 sider, ill., 269 kr.

Bogens forfatter Shlomo Venezia blev som 21-årig i 1944 deporteret til Auschwitz-Birkenau og udvalgt til et Sonderkommando, der skulle tømme gaskamre og brænde lig. SS ønskede ikke at efterlade vidner til deres grusomheder, så kommandoens medlemmer blev løbende henrettet, men det lykkedes ham at overleve lejren og krigen. Først i 2006 som 83-årig havde Venezia kræfter til at berette om oplevelserne dengang i en bog, der er et uhyggeligt historisk dokument.

Dancing Charlie

Lars Johansson. Gyldendal. 296 sider. 299 kr.

Bogen er en roman, men baseret på en virkelig begivenhed. Den 30. april 1945 bugserede en slæbebåd en flydedok ud af Sassnitz havn på Rügen i Nordtyskland. Ombord var femten hundrede krigsfanger og deres tyske vogtere. Kort efter sænkes slæbebåden af allierede fly, flydedoken driver nu rundt i Østersøen og strander på Langeland den 4. maj. Derfra udvikler romanen sig. En ung, dansk politibetjent, sendt i kz-lejr af tyskerne, er med og overlever, hvorefter hans bedste ven omkommer. 60 år efter opsøges den overlevende af den omkomnes datter, der vil opklare mysteriet om sin fars død. Romanen er om erindring, fortrængning, hævn, forsoning - og kærlighed.

Fem år i Berlin

Bodil Steensen-Leth. Gyldendal. 360 sider. 299 kr.

Roman med "juristen Steensen" som hovedperson. Den er baseret på forfatterens research og arkivstudier og samtaler med hendes svigerfar Vincens Steensen-Leth, der 1939-45 var legationsråd på det danske gesandtskab i Berlin med nære forbindelser til den tyske modstand. Bogen går tæt på personerne, deres tanker og oplevelser i hverdagen i den sønderbombede "rigshovedstad" og beretter om modstanden mod Hitler. I maj 1945 besætter russerne gesandtskabet og Steensen og en række andre danskere tvangsevakueres til Moskva. Derfra kommer de først hjem i august 1945, efter at udenrigsminister Christmas-Møller personligt tog direkte kontakt til sin sovjetiske kollega Molotov.

Ruth Maiers dagbog

Jan Erik Vold. Gyldendal, 416 sider, ill. 299 kr.

Ruth Maier fylder 18 år på "Krystalnatten" i Wien i november 1938. Kort efter forflyttede hun og hendes familie til den jødiske ghetto i byen. Siden bliver hun sendt i sikkerhed hos en norsk familie, men føler sig mere og mere ensom og isoleret. Den 26. november 1942 bliver hun i Oslos havn sammen med 531 andre jøder af det norske politi sat ombord på skibet "Donau" med kurs mod Tyskland og Auschwitz, hvor hun kun fem dage efter ender sit korte liv i gaskammeret, 22 år gammel. Fra hun var

12 år, skrev hun dagbog og viser forbløffende indsigt i tilværelsen. Hendes dagbøger og breve tillige med hendes efterladte akvareller og tegninger og fotos fra familiens album danner grundlaget for bogen.

Leni Riefenstahl – filmmager for Hitler

Steven Bach. Oversat af Karen Mohr Sokkelund. Jyllands-Postens Forlag. 428 sider, ill., indbd. 2

Lige til sin død i 2003, 101 år gammel, formåede den tyske filminstruktør Leni Riefenstahl at skabe opmærksomhed. Hendes liv var film, berømmelsen kom især midt i 1930'erne, hvor hun som nazipartiets filmmager på Hitlers ordre lavede de to film, som hun især huskes for: "Viljens triumf" fra 1935 om partiets "Reichparteitag" i Nürnberg og "Olympia" om Olympiaden 1936 i Berlin. Begge film viste en helt ny stil i dokumentarfilm og vandt førstepriser på filmbiennalerne i Venedig. Efter krigen havde hun nogle svære år, men kom tilbage med både spille- og senere naturfilm.

En maler fra Tyskland

Jürgen Schreiber. Oversat af Dennis Meyhoff Brink. Gyldendal. 328 sider, ill. 249 kr.

Bogen fortæller en usædvanlig, virkelig skæbne: Under Anden Verdenskrig blev hovedpersonens elskede møster ét af de 250.000 ofre for nazisternes ud-

ryddelse af psykisk syge. Efter krigen forelsker han sig i datteren af en læge, der uden hans viden er tidligere højtstående SS-læge og medvirkede til moderens død. I 1961 flygter han fra DDR til Vesttyskland, hvor han begynder at portrættere sine slægtninge uden at kende til disse uhyggelige sammenhænge. Bogen fortæller den verdensberømte tyske maler Gerhard Richters utrolige historie fra nazisternes forbrydelser over årene i DDR til karriøren i Vesttyskland, hvor hans billeder internationalt indbringer tårnhøje priser. En meget velskrevet bog om, hvordan menneskeskæbner kan flette sig sammen på uhyggeligt dramatisk måde.

Mindesten for deporterede jøder

Den 2. oktober 2008 - på 65 års dagen for deportation af danske jøder - rejste Theresienstadt Foreningen en mindesten på Langelinie, hvor jøderne blev sat på det tyske tropetransportskib "Wartheland" og sejlet til Schwinemünde, hvorfra de i kreaturvogne blev sendt videre til kz-lejren Theresienstadt.

Som det også er nævnt på mindestenen, kom danske kommunister med samme skib, men med kz-lejren Stutthof som mål.

Vidnesbyrd

Jeg vil gerne henlede læsernes opmærksomhed på, at der netop er udkommet en ny bog: "Vidnesbyrd".

Bogen er lige udkommet på Aarhus Universitetsforlag (2008) og materialet til bogen er leveret af 7 tidligere, nulevende KZ-fanger, deriblandt Mogens Henrik Nielsen, formand for Erhvervshæmmede, Sjællandsafdelingen, og John Sønderkov og Ingolf Gildam, der begge bor i Bernadotteparken. En absolut læseværdig bog.

Emmy Reitoft, Bernadottegården

1133

 Asta Dahl
 Anemonevej 17
 4000 Roskilde

ADRESSELISTE

ERHVERVSHÆMMEDE FRA FRIHEDSKAMPEN

Odense afd.: Fmd.: Henry Jensen,
Strynøgade 14, 5000 Odense C, tlf. 65 90 32 02.
Kass.: Alfred Andersen, Bregnevej 7,
5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.

Omgensafdelingen:

Sydskajen 4.1.th, 3600 Frederikssund,
tlf. 47 53 02 48.

Fmd.: Eigil Skov Jørgensen,
giro 8011788, sociale sager.

Sjællands afd.:

Fmd.: Mogens Henrik Nielsen,
Nystedvej 14, Veddelev, 4000 Roskilde,
tlf. 46 75 77 13.

Kass.: Benny Rasmussen
Rungsted Strandvej 181 B
2960 Rungsted, tlf. 45 86 63 72.

Sydfyns afd.: Fmd.: Mogens Sand,
Nordlysparken 35C, Wandallsvej,
5700 Svendborg, tlf. 62 21 64 05.

Jysk afd.: Fmd.: C. C. Nielsen,
Lundingsvej 7, 7000 Fredericia,
tlf. 75 92 34 72.

Kass.: Birgit Lund, Skovparken 76 B,
6000 Kolding, tlf. 75 53 73 53.
Sekretær: Hans Jørgen Dahlhus,
Herredsvej 16, 7000 Fredericia.
Tlf. 75 94 35 83
(Postadresse: Sekretær)

Århus afd.:

Kontaktperson: Bruno Bøtker,
Palludan-Møllers Vej 63, 2. TH,
8210 Århus V, tlf. 86 10 28 48.

ALLIEREDE KRIGSSEJLERES VETERANFORENING

Fmd.: Else Lizier, Tårnvej 20, 2610 Rødovre,
tlf. 36 70 03 68.
Kass.: Erik Qvist, Udsigten 16, 4220 Korsør,
tlf. 58 37 78 06.

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: John Nielsen, Margrethesvej 28, Ejby,
4070 Kirke Hyllinge, tlf. 46 40 50 87.
Giro: 87 446 867.

FORENINGEN AF GESTAPOFANGER FRA BESÆTTELSEN

Fmd.: Jørn Jensen, Parkallé 261,
2605 Brøndby, tlf. 43 96 35 18.
Kass.: Salle Fischermann,
Toftekaersvej 28 C, 2820 Gentofte,
tlf. 39 65 89 90.

FRIHEDSKAMPENS VETERANER

Fmd.: Jørgen H. Barfod,
Ved Fortunen 10, 2800 Kgs. Lyngby,
tlf. 45 87 22 54.
Næstfmd.: Eigil Skov Jørgensen (Foss),
tlf. 47 53 02 48.
Kass.: Bent Nielsen,
Strandjægervej 78, 2791 Dragør,
tlf. 32 53 07 16.

GESTAPOFANGERNE RANDERS

Fmd.: Ebba Hjortshøj,
Hermann Stillingsvej 17, 8900 Randers.
Kass.: Marion Jensen, Stadfeldtsvej 12,
8900 Randers, tlf. 20 22 59 54, giro 663 8961.

HANNOVER-STÖCKEN

Henv.: Carl A. Sørensen, Egernevej 24,
8270 Højbjerg
eller Erik Tanne, Farum St. Torv 29, 1. th.,
3520 Farum

HORSERØD STUTTHOF-FORENINGEN

Fmd.: Anton Nielsen,
Møllevvej 17, 3650 Ølstykke, tlf. 47 17 90 69.
Kass.: Hanna Kirkegaard,
Jesper Brockmandsgade 2, 2200 København N.
Tlf. 22 12 49 25.

KRIGSSEJLERGRUPPEN 1939-1945

Bent Ørberg og Bjørg Vitnes,
Torvegade 64, 3. & 4. tv., 1400 Kbh. K,
tlf. 32 95 22 06/32 95 55 04.

VENNEKREDSSEN I DANMARK FOR KZ NEUENGAMME

Fmd. Helle Sørensen, Hornemansgade 42, 3. tv,
2100 København Ø. Tlf. 59 18 66 89 · 20 45 19 29.
Kass.: Gitte Sundahl, Søkildevvej 3,
5970 Årøskøbing, tlf. 62 52 21 50.
Giro 807.3481.

SACHSENHAUSEN-FORENINGEN

Fmd.: Peder Søegård, Reedtzholmvej 114,
4736 Karrebækminde, tlf./fax 55 44 10 32.
E-post: pse17@dadlnet.dk.

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd.: Birgit Krasnik Fischermann,
Gl. Vartov Vej 29, 2. tv.,
2900 Hellerup, tlf. 39 62 83 55.
Kass.: Michael Fingeret, Herman Triers Plads 2,
1631 Kbh. V, tlf. 35 37 11 21

FORH. KONTORCHEF I FRIHEDSFONDEN

Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67,
2770 Kastrup, tlf. 32 51 50 13.

ARBEJDSKADESTYRELSEN

Sankt Kjelds Plads 11, Postboks 3000,
2100 Kbh. Ø, tlf. 72 20 60 00, fax 72 20 60 20.

AMICALE INTERNATIONALE DE NEUENGAMME (AIN)

Vicepræsident Ernst Nielsen,
Sofielunden 14, 2600 Glostrup.

FÉDÉRATION INTERNATIONALE DES RÉSISTANTS, DANMARK (FIR)

Anton Nielsen, Møllevvej 17,
3650 Ølstykke, tlf. 47 17 90 69
Kasserer: Bodil Enoch,
Brøndbyøster Torv 51, 5. th. 2605 Brøndby,
tlf. 36 75 45 94.

BERNADOTTEGÅRDEN

Bernadottegården 94, 9560 Hadsund,
tlf. 96 53 13 50.

BERNADOTTEGÅRDEN

H.H. Kochsvej 4, Himmelev, 4000 Roskilde,
tlf. 46 31 60 00.

MINDELUNDEN RYVANGEN

Tuborgvej 33, 2900 Hellerup, tlf. 39 62 14 67.

BANGSBO MUSEUM

9900 Frederikshavn, tlf. 98 42 31 11.

FRIHEDSMUSEET

Churchillparken 7, 1263 København,
tlf. 33 13 77 14.

MUSEET FOR FRØSLEVLEJREN

Lejrvejen 83, Frøslev, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 65 57.

MUSEET PÅ KOLDINGHUS

Postboks 91, 6000 Kolding, tlf. 76 33 81 99.
Åbent kl. 10-17.

HORSERØDLEJRENS MUSEUM

Esrumvej 367, 3000 Helsingør, tlf. 72 55 20 47.
Åbent søndag, tirsdag og torsdag kl. 11-15.

BESÆTTELSESMUSEET I ÅRHUS 1940-45

Mathilde Fibigers Have 2 (v/ Domkirken)
8000 Århus C, tlf. 86 18 42 77, fax 86 18 42 83.
Fond reg. nr.: 12844.

HISTORISK SAMLING

FRA BESÆTTELSESTIDEN,
Niels Bohrs Alle 9, 6700 Esbjerg.
Åbent tirsdag kl. 10-12 og torsdag kl. 10-18.

ODENSE HISTORIE 1940-45

Brandts Passage 15.1.tv
5000 Odense C, tlf. 66 19 40 45.
Åbent d.1.lørdag i måneden kl.13-16

FERIEMULIGHEDER:

Anholt: 4. Maj-huset, Gennem Landet 80 A,
8592 Anholt. Ejers af Landsforeningen.
Sengeplads til 12 personer.
Henvendelse til Birthe Fuglsang,
Strandbakkevej 28, 8250 Egå, tlf. 86 22 40 46.
Eller e-mail 2x.fuglsang@oncablenet.dk
Skriftlig ansøgning, om ophold i højsæsonen
dog senest den 1. februar.